

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA

ANA GORINŠEK

**Nekateri novejši pogledi na genezo stare cerkvene slovanščine
v zvezi s solunsko slovanščino**

Prispevek k metodologiji genetskega jezikoslovja

Diplomsko delo

Slovenske Konjice, julija 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ANA GORINŠEK

**Nekateri novejši pogledi na genezo stare cerkvene slovanščine
v zvezi s solunsko slovanščino**

Prispevek k metodologiji genetskega jezikoslovja

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Matej Šekli

Slovenske Konjice, julija 2016

Izvleček

Diplomsko delo je prispevek k metodologiji genetskega jezikoslovja in se ukvarja predvsem z jezikovno osnovo stare cerkvene slovanščine v povezavi s solunsko slovanščino. Namen dela je razjasniti osnovne pojme, kot so stara cerkvena slovanščina, solunska slovanščina in stara bolgarščina, jih postaviti v zgodovinski kontekst in tako podati jasnejšo sliko o tem delu jezikoslovnega raziskovanja. Predstavljeni so trije precej različni pogledi na genezo stare cerkvene slovanščine v povezavi s solunsko slovanščino: Gj. Nikolovski govori o panonski jezikovni osnovi stare cerkvene slovanščine, M. Šekli o makedonsko-bolgarski osnovi stare cerkvene slovanščine, G. Holzer o obojem, vendar izpostavlja razliko med starobolgarskimi narečji, ki bi naj bila osnova stare cerkvene slovanščine, in samo solunsko slovanščino. Holzerjev pogled je v slovenskem jezikoslovju manj poznan in bi zato lahko bil pomemben doprinos v geneolingvistiki, namenjen predvsem kritičnemu razmisleku. Vsak od omenjenih pristopov uporablja drugačno metodologijo, ki pa je tudi ključ do rešitve problema: prvi uporablja besedoslovno in oblikoslovno merilo, drugi sociolingvistično ter grafološko, nato pa iz njega izpeljano glasoslovno, tretji pa izključno glasoslovno. Skozi nalogo je mogoče dokazati, da je znotraj znanstvene jezikoslovne metodologije najbolj ustrezno merilo za ugotavljanje jezikovne sorodnosti glasoslovno, vsa ostala je namreč mogoče tako ali drugače problematizirati.

Ključne besede: solunska slovanščina, stara cerkvena slovanščina, stara bolgarščina, geneolingvistika, jezikovna sorodnost.

Abstract

The diploma thesis is a contribution to genealogical-linguistics methodology and considers especially the language basis of Old Church Slavonic in relation to Thessaloniki/Solun Slavonic. The purpose of the thesis is to clear up the basic concepts, such as Old Church Slavonic, Thessaloniki/Solun Slavonic and Old Bulgarian, to place them in a historical context and consequentially give a clearer picture of this part of linguistic research. Three fairly different views to genesis of Old Church Slavonic are presented: Gj. Nikolovski discusses the Pannonian linguistic basis of Old Church Slavonic, M. Šekli the Macedonian-Bulgarian linguistic basis of Old Church Slavonic, and G. Holzer discusses both, but exposes the difference between Old Bulgarian dialects, which are supposed to be the basis of Old Church Slavonic, and Thessaloniki/Solun Slavonic. In Slovene linguistics, Holzer's view is less known, which is why it could be an important contribution to genealogical-linguistics, intended mainly to critical considerations. Every approach mentioned uses a different methodology, which is also the key to the solution of the problem: the first one uses lexicological and morphological criteria, the second one sociolinguistic and graphology criteria, with the derived phonological criteria, and lastly, the third one phonological exclusively. With the thesis it can be proven that in the scientific linguistic methodologies the most appropriate criteria is phonological, as every other can be questioned one way or another.

Key words: Thessaloniki/Solun Slavonic, Old Church Slavonic, Old Bulgarian, genealogical-linguistics, linguistic relatedness

Zahvala

Hvala tebi, ki si mi dala življenje.

Hvala tebi, ki si me kljub izgubam sestavil v dostojno in samostojno.

Hvala vama, ki sta moji krvni in vsesplošni zaveznici.

Hvala sebi, ker imam dobro ravnotežje, da vedno pristanem na nogah.

Kazalo

Izveček	4
Abstract	5
Zahvala	6
Kazalo	7
Uvod	9
1 Razjasnitev pojmov: solunska slovanščina, stara cerkvena slovanščina, starobolgarski jezik	10
2 Metodologija določanja jezikovne sorodnosti	13
3 O zgodovini stare cerkvene slovanščine	15
3.1 Žitje Konstantina in Žitje Metoda ter sklepi o solunski dvojezičnosti	16
4 Panonska in solunska teorija: razprave o organskoidiomski osnovi stare cerkvene slovanščine skozi čas	18
5 Sodobni pogledi na panonsko in solunsko teorijo	19
5.1 Geneolingvistična opredelitev organskoidiomske osnove stare cerkvene slovanščine Nikolovskega	19
5.2 Holzerjeva geneolingvistična opredelitev organskoidiomske osnove stare cerkvene slovanščine	19
5.2.1 Sociolingvistično razlikovanje med solunsko slovanščino in slovanskimi narečji okolice	20
5.2.2 Sklepi o glasovnem sistemu solunske slovanščine iz grafološkega sistema stare cerkvene slovanščine	20
5.2.2.1 Dvočrkje (digraf) OY za fonem /u/	22
5.2.2.2 Vokal /y/	22
5.2.2.3 Štiri posebnosti glagolske pisave	23
5.2.3 Model glasovnih sprememb solunske slovanščine	24
5.2.4 Primeri glasovnih zakonov	25
5.2.4.1 Preglas o, u in a	25
5.2.4.2 Onemitev j	25
5.2.4.3 Preprečitev jotacije	25

5.2.4.4 Posamoglasniški ъ > i.....	25
5.2.4.5 Diftongizacija y > ѣ.....	25
5.2.4.6 Predsamoglasniški ъ.....	26
5.2.5 Vpliv solunskoslovanskih glasovnih sprememb na strukturo jezika	28
5.2.6 Ugotavljanje samostojnosti narečja.....	28
5.3 Šeklijeva geneolingvistična opredelitev organskoidiomske osnove solunske slovanščine.....	29
6 Kritična ocena različnih geneolingvističnih opredelitev	31
6.1 Kritična ocena pogleda Nikolovskega	31
6.2 Kritična ocena Šeklijevega pogleda.....	32
6.3 Kritična ocena Holzerjevega pogleda	32
Zaključek	34
Viri in literatura.....	38

Uvod

O jezikovni sorodnosti stare cerkvene slovanščine, o jeziku in poreklu Konstantina in Metoda ter ostalih jezikovno sorodstvenih vezeh v času 9. stoletja je bilo napisano že ogromno teorij. Ker je ravno zaradi tega nastala, vsaj na videz, velika zmešnjava, bomo k tematiki pristopali sistematično.

Za začetek bomo razjasnili pojme, kot so solunska slovanščina, stara cerkvena slovanščina in stara bolgarščina, da bomo razumeli, na kaj se katero poimenovanje sploh nanaša.

Naša naloga je, da kasneje postopoma razčlenimo sorodstvena razmerja med njimi. Prvi korak do tega bomo storili tako, da bomo predstavili najsodobnejšo teorijo o določanju sorodstvenih razmerij med jezikovnimi sistemi, nato pa vse skupaj umestili še v zgodovinski kontekst, na podlagi katerega seveda lahko lažje in bolj zanesljivo vlečemo vzporednice in delamo zaključke. Gre za dva različna zgodovinska konteksta: kontekst konkretnih zgodovinskih dogodkov 9. stoletja ali zapisov o njih in kontekst jezikoslovnih teorij o teh zapisih skozi zgodovino.

Po teoretičnem delu in zgodovinskih pregledih sledi bolj praktičen del: izbrali smo tri zelo različne sodobne poglede o jezikovni sorodnosti izbranih treh slovanskih idiomov.¹ Vsakega od njih bomo posebej predstavili, nato pa preko predhodne predstavitve teorije določanja jezikovnih sorodnosti in dveh zgodovinskih kontekstov skušali kritično umestiti vsako izmed njih – ločeno in skupaj. Zanimalo nas bo, kako se povezujejo ali druga drugo izključujejo, kakšno metodologijo uporabljajo za določanje jezikovnih sorodnosti in – konec koncev – ali je teorija sploh smiselna in znanstvena.

Predpostavljamo, da bomo preko zgodovinskega in teoretičnega pregleda znali izluščiti, katere trditve o jezikovnih sorodnostih so pravilne in katere ne. Druga teza je, da bomo znali določiti sorodstveno razmerje med zgoraj omenjenimi tremi slovanskimi idiomi. Tretja teza je, da nekateri raziskovalci uporabljajo neznanstvene metode za določanje jezikovnih sorodnosti. Četrta teza je, da bomo preko zgoraj opisanega postopka in tehtnega premisleka znali določiti, katera metodologija je za določanje jezikovnih sorodnosti neznanstvena.

¹ Jezikoslovni termin *idiom* je razumljen kot »splošen, kvalitativno in hierarhično nevtralen in nespecificiran termin«. (Brozović 1970, 10) Tako je idiom lahko *geolekt*, tj. zemljepisna jezikovna pojavnost, *sociolekt*, tj. družbena jezikovna pojavnost, ali *hronolekt*, tj. časovna jezikovna stopnja, različica geolekta ali sociolekta. (Šekli 2014, 9)

1 Razjasnitev pojmov: solunska slovanščina, stara cerkvena slovanščina, starobolgarski jezik

Za začetek je nujno potrebno razumevanje osnovnih pojmov o različnih staroslovanskih idiomih, poleg tega pa moramo razumeti njihove povezave. Vsi avtorji se med seboj ne strinjajo, imajo različno razumevanje predvsem sorodnosti teh idiomov.

Govorimo o solunski slovanščini, starobolgarskem jeziku in stari cerkveni slovanščini.

Vanda Babič v svojem učbeniku staro cerkveno slovanščino najenostavneje opredeli kot *»jezik najstarejših slovanskih prevodov bogoslužnih knjig iz grškega jezika, ki so nastali v drugi polovici 9. stoletja«*. (Babič 2008, 22) Prevodi te prvotne oblike slovanskega jezika iz obdobja Konstantina in Metoda sicer niso ohranjeni, obstajajo pa prepisi in izvirna dela iz 10. in 11. stoletja, vendar so v njih že vidni sledovi narečij piscev in prepisovalcev. Ker je izvirna podoba jezika Konstantina in Metoda v teh zapisih vseeno ohranjena, jih sprejemamo kot kanonske spomenike stare cerkvene slovanščine. (Babič 2008, 22)

Georg Holzer se ukvarja predvsem s solunsko slovanščino in dokazovanjem o tem, da med njo in starobolgarskim jezikom ni navpične oz. vertikalne jezikovne sorodnosti, kot to poimenuje Matej Šekli. (Šekli 2014, 102) Holzer staro cerkveno slovanščino postavlja tudi v perspektivo s solunsko slovanščino, starobolgarskim jezikom in ostalimi narečji takratnega slovanskega jezika ter tako ugotavlja, kakšna je jezikovna podlaga za nastanek stare cerkvene slovanščine in od kod ji določene jezikovne značilnosti.

Razlika med solunsko slovanščino in slovanskimi narečji v okolici Soluna je po Holzerju sociolingvistična in lingvistična v ožjem pomenu besede. Solunska slovanščina je leksikalno nadgrajena za mestno življenje in pod vplivom drugega jezika v mestu. Kmetje v ruralnem okolju so še pod močnim vplivom poganstva, medtem ko je v urbanem okolju (že pred Konstantinom in Metodom) pripravljeno osnovno krščansko besedje za »domačo uporabo« v gospodinjstvu – vsaj v obliki izposojenk iz grščine. Besedišče slovanske ustave v Sklaviniji, torej zunaj zidov Soluna, se je srečalo s slovanskimi koncepti civiliziranega urbanega političnega življenja znotraj mesta. Posebna sociolingvistična situacija solunske slovanščine in stika z jezikom, s katerim je sobivala, je dodala jeziku poseben pečat, ki ga v okolici mesta ni bilo. (Holzer 2006, 33)

Avtor solunsko slovanščino loči od starobolgarskega jezika in njuno razlikovanje dokazuje z glasovnimi spremembami v solunski slovanščini. S konkretnimi primeri glasovnega razvoja se da dokazati, da je solunska slovanščina delno na drugi razvojni poti kot slovanščina v okolici Soluna. (Holzer 2006, 33) Trdi celo, da je mogoče, da je solunska dvojezičnost glasovni razvoj solunske slovanščine pospeševala. (Holzer 2002, 197) Solunske slovanščine ni mogoče rekonstruirati preko pisnih spomenikov, ker tam ni zapisana, lahko pa jo, po Holzerjevem prepričanju, rekonstruiramo preko črkopisa, glagolice.

Starobolgarski jezik je torej zanj na drugi razvojni poti in tako s solunsko slovanščino ni navpično jezikovno soroden. Pri starobolgarskem jeziku se navadno govori o izjemno pomembnih odrazih *št* in *žd* za praslovanske **tj/*kt* in **dj* (tip *svěšta*, *mežda*).

Dejstvo je, da originalni Konstantinovi in Metodovi zapisi niso ohranjeni. Holzer meni, da pisni spomeniki niso napisani v solunski slovanščini. (Holzer 2002, 187) Njegovo mnenje je, da je večina starocerkvenoslovanskih zapisov napisana v starobolgarskem jeziku, in sicer zaradi učenca Konstantina in Metoda, ki je bil po izvoru Bolgar, razlog pa je tudi v carju Simeonu, ki je leta 893 za jezik bolgarske cerkve določil bolgarščino, s čimer je tudi uvedel cirilico. (Holzer 2002, 190) Gre torej za kasnejše redakcije, osnovna stara cerkvena slovanščina pa je bila napisana na podlagi jezika Konstanina in Metoda – torej solunske slovanščine, ki se kot jezik mesta precej razlikuje od vseh ostalih okoliških govorov.

Po Šekliju stara cerkvena slovanščina nastane takratnega govora v Solunu, enako velja za pisavo glagolico, ki je za osnovo vzela grško minuskulo. Stara cerkvena slovanščina sega v čas, ko je praslovanščina že razpadla na tri slovanske makrogeolekte (južna, vzhodna in zahodna slovanščina) in znotraj njih na še manjše enote. (Šekli 2014, 2) To je torej čas Konstantina in Metoda in Šekli zaključuje, da je zaradi izpričanega sovpadu praslovanskega **t/*šč*, **d/*žž* > **št*, **žd* v starocerkvenoslovanskih besedilih očitno organskoidiomaska osnova stare cerkvene slovanščine neki vzhodnojužnoslovanski govor, saj se ta praslovanski sovpad danes odraža v sodobnih bolgarskih in makedonskih govorih. Stara cerkvena slovanščina je torej navpično sorodna s praslovanščino na eni in sodobnimi bolgarskimi in makedonskimi govori na drugi. Preko tega še natančneje predvidi organskoidiomasko osnovo stare cerkvene slovanščine – to naj bi bil govor Soluna in njegove okolice 9. stoletja. Ko je stara cerkvena slovanščina prehajala v knjižni jezik, je doživela civilizacijskojezikovno nadgradnjo, kot jo poimenuje Šekli, preko takratne bizantinske grščine. (Šekli 2014, 117)

V primerjavi s Holzerjem je torej razlika predvsem v tem, da Holzer trdi, da je jezik samega Soluna drugačen od okoliških narečij, medtem ko Šekli o tej razliki ne govori, še pomembnejša razlika pa je dejstvo, da Šekli kot navpično sorodnico stare cerkvene slovanščine določi sodobno bolgarščino in makedonščino, Holzer pa ravno tukaj želi dokazati, da navpična sorodnost med njima je, vendar v to navpično sorodnost ne spada solunska slovanščina, ki je po njegovem mnenju drugačno narečje.

2 Metodologija določanja jezikovne sorodnosti

Metodologija določanja jezikovne sorodnosti bo v celoti oprta na Šeklijev članek Geneolingvistična opredelitev stare cerkvene slovanščine v luči metodologije sodobnega primerjalnega jezikoslovja.

Jezik se spreminja diatopično, diastratično ali diahronično. Diatopičnost je zemljepisna jezikovna raznolikost, njen odraz so geolekti. Diastratičnost je družbena jezikovna raznolikost, njen odraz so sociolekti. Dihroničnost je časovna jezikovna raznolikost, njen odraz so hronolekti. Geolekti in sociolekti v določenem času razvijejo različne hronolekte. Za geolekte v času je značilna cepitev zaradi inovacij. (Šekli 2014, 99)

Način razvijanja jezika v prostoru in času odlično opišeta debelna in valovna teorija. Debelna teorija govori o skupnem predniku jezikov, od katerega se slednji v času zaradi inovacij oddaljujejo. Valovna teorija pa za predmet raziskovanja vzame samo inovacijo, ki ima svoje središče, iz katerega se inovacija širi in hkrati pojenja v koncentričnih krogih. Tukaj lahko govorimo o divergentnem in konvergentnem spreminjanju. Zaradi inovacije se lahko jezika približujeta drug drugemu ali pa se oddaljujeta; lahko se celo najprej oddaljujeta in nato spet približata. Posledica tega pojava je inovativnost središča inovacije in arhaičnost njenega obrobja. Obe teoriji sta si dopolnjujoči. (Šekli 2014, 99)

»Jezikovna sorodnost je glede na to, ali idiome opazujemo v prostoru ali času, vodoravna (horizontalna) ali navpična (vertikalna).« (Šekli 2014, 101)

Vodoravna (horizontalna) jezikovna sorodnost je sorodstveno razmerje med geolekti idiomov potomcev. Med seboj se idiomi potomci razlikujejo v različnem prostoru, so pa v istem času – gre za zemljepisno jezikovno razlikovanje oz. diatopično-sinhronično diferenciacijo. Hierarhično so si preučevani geolekti enakovredni. Nižje ali višje po hierarhični lestvici pa se združujejo v različne hierarhične stopnje (npr. krajevne govore, narečja, narečne skupine, jezike v genealoškem pomenu, jezikovne veje, jezikovne družine). (Šekli 2014, 102)

Navpična (vertikalna) jezikovna sorodnost je razmerje med idiomom prednikom in idiomi potomci, razmerje med hronolekti. Razlikujejo se na istem prostoru v različnem času – gre za časovno jezikovno razlikovanje oz. sintopično-diahronično diferenciacijo. Hierarhično se hronolekti razlikujejo, značilna pa je jezikovna kontinuiteta. (Šekli 2014, 102)

Glede na prvine jezikovnega sistema se idiomi lahko razlikujejo besedijsko (leksikalno), pomensko (semantično), skladenjsko (sintaktično), oblikovno (morfološko) in glasovno (fonetično). (Šekli 2014, 103) Danes v geneolingvistiki velja, da so spremembe sistemsko najbolj vidne na glasovni (fonetični) ravni. (Šekli 2014, 104) Relevantna so tudi oblikoslovna merila, skladenjska, pomenska in besedijska pa so za določanje jezikovne sorodnosti manj primerna. (Šekli 2014, 105)

Po Šeklijevem članku je Holzerjevo raziskovanje o razlikah med solunsko slovanščino in staro bolgarščino del horizontalne ali vodoravne jezikovne sorodnosti, saj je po Holzerju zanju značilna zemljepisna jezikovna diferenciacija. Po drugi strani je Holzerjeva primerjava obeh zgoraj omenjenih narečij s praslovanščino del navpične oz. vertikalne jezikovne diferenciacije, saj gre za časovno jezikovno diferenciacijo. Prav tako je po Holzerju del navpične jezikovne diferenciacije sorodstveno razmerje med solunsko slovanščino in staro cerkveno slovanščino, vendar to v nasprotju s Šeklijem ne velja tudi za slovanske govore v okolici Soluna in torej solunske slovanščine, saj bi naj bila solunska slovanščina poseben sociolekt zaradi svoje specifične pozicije v dvojezičnem okolju. Pisni spomeniki stare cerkvene slovanščine pa so kot kasnejše redakcije po Holzerju res polne značilnosti bolgarskih in makedonskih narečij, vendar je razlog prav tako sociolingvističen – prepisovalci in govorci stare cerkvene slovanščine tistega časa in prostora so namreč izhajali iz svojega narečja.

Holzerjev članek temelji na glasoslovni raznolikosti, katere osnovo za dokazovane izpelje iz pisnega sistema. Horizontalno sorodnost med solunsko slovanščino in staro bolgarščino nato dokazuje z glasovnimi spremembami, ki jih podaja v obliki glasovnih zakonov. Glasovna ravna je sicer tudi po Šekliju najbolj relevantna za ugotavljanje jezikovne sorodnosti, ker se jezik najbolj regularno spreminja prav na glasovni ravni.

Šekli meni, da je stara cerkvena slovanščina navpično sorodna s praslovanščino na eni strani ter s sodobno bolgarščino in makedonščino na drugi.

3 O zgodovini stare cerkvene slovanščine

Vanda Babič v svojem Učbeniku stare cerkvene slovanščine nastanek pisne slovanske kulture in s tem same stare cerkvene slovanščine povezuje s časom pokristjanjevanja. Medtem ko je Rimsko cesarstvo pokristjanjevalo in bogoslužje opravljalo le v treh jezikih – latinščini, grščini in hebrejščini, je Bizantinsko cesarstvo spodbujalo bogoslužje v maternem jeziku. Velikomoravski knez Rastislav je zaveznika poiskal v Bizancu, bizantinskega cesarja Mihaela III. je zaprosil za pomoč z misijonarji z znanjem slovanskega jezika, ki bi bili Slovanom pripravljeni razlagati krščanski nauk. Za to nalogo je Mihael III. pooblastil brata Konstantina in Metoda. V. Babič na tem mestu predvideva, da sta brata bila najverjetneje Grka, njuna mati je bila mogoče Slovanka. Po njunih navedbah sta slovanski jezik govorila dobro, obvladala pa sta tudi slovnično strukturo grščine. (Babič 2008, 14)

O življenju bratov je največ mogoče izvedeti iz Žitja Konstantina (nastalo med letoma 875 in 885) in Žitja Metoda. V. Babič navaja, da sta obe deli izvirni, nastali v 9. stoletju na Velikomoravskem v stari cerkveni slovanščini. Za nastanek Žitja Konstantina obstaja verjetnost, da je pri njegovem ustvarjanju sodeloval celo Metod. (Babič 2008, 15)

O Konstantinu V. Babič zapiše, da je s svojim prosvetiteljskim delom pričel že leta 862. Slovanski jezik je moral postati privzdignjen na nivo verskega jezika, najprej je potreboval črkopis, nato pa še prevod bogoslužnih besedil, ki sta jih brata prevajala iz grških originalov po bizantinskem obredu. »Prav jezik teh prevodov sprejemamo kot osnovni uzus stare cerkvene slovanščine.« (Babič 2008, 15)

Po Konstantinovi in Metodovi smrti ter z nastopom škofa Wichinga in kneza Svetopolka začne slovanska liturgija na Velikomoravskem izginjati. Začne pa se drugo obdobje v razvoju slovanskega knjižnega jezika, ki pripelje celo do »razcveta slovanske pismenosti«. (Babič 2008, 17) Z izgonom Metodovih učencev z Velikomoravske se slovansko bogoslužje prenese na dve južnoslovanski področji: v Hrvaško primorje, Istro in Kvarner ter v Bolgarijo in Makedonijo, kar odločilno vpliva na nadaljnji razvoj slovanskega knjižnega jezika. Eden izmed pomembnejših Metodovih učencev Kliment Ohridski osnuje Ohridsko šolo, na bolgarskem ozemlju pa učenec Konstantin Preslavski ustanovi Preslavsko šolo. Slednji pripisujejo izum novega slovanskega črkopisa, cirilice. (Babič 2008, 18)

3.1 Žitje Konstantina in Žitje Metoda ter sklepi o solunski dvojezičnosti

Holzer preko obeh žitij izvleče nekaj svojih sklepov. Slovani so bili v Solunu zabeleženi v velikem številu. Obstaja možnost, da so bili skupaj s svojimi potomci popolnoma integrirani v mestno prebivalstvo. Najbolj logična razlaga pravi, da je bil slovanski jezik v Solunu ustaljen in je nato postal skupni pogovorni jezik, seveda skupaj z grščino, torej je bil Solun dvojezičen. Tako je prikazano tudi v Žitju Metoda. Bizantinski kralj Michael III. po pričevanju tega besedila na prošnjo velikomoravskega kneza Rastislava izreče Konstantinu in Metodu naslednje besede: »Va bo jesta selunjanina, da selunjane v̋si čisto slověnsky besědujūtъ.« Z njimi se prične potovanje Konstantina in Metoda na Moravske in razglasevanje krščanstva. Konstantin in Metod sta potemtakem visoko izobražena Grka, prebivalca Soluna. Glede na njuno znanje slovanskega jezika, kot ga pričajo prepisi njunih del, sta morala biti rojena govorca slovanščine, kar je po Holzerju dokaz za dvojezičnost Soluna – Solunčani so torej bili rojeni govorci tako v grškem kot v slovanskem jeziku. Konstantin in Metod nista uporabljala slovanskega jezika okolice Soluna, temveč jezik samega urbanega središča. To je bil tudi jezik kmetov in delavcev iz pristanišča. (Holzer 2006, 30)

Tachiaos je dobil vtis, da je pasus »da selunjane v̋si čisto slověnsky besědujūtъ« v Žitju Metoda v besedilo interpoliran, torej vstavljen kasneje s strani redaktorja, saj tega v Žitju Konstantina ni, tako kot tudi ni besede *slověnsky*, medtem ko se pojavlja *selunsky*. Holzer trdi, da to sicer ni dokaz za interpolacijo, toda tudi ne pomeni, da omenjeni tekst vsebinsko drži. Redaktor se je najverjetneje v skladu z dejstvi tistega časa brez pravega razloga oz. osnove spomnil prisotnost slovanskega jezika v Solunu. Če bi potemtakem naj bila prvotna podlaga te interpolacije o misijonarjenju slavnih bratov *selunsky*, potem je s tem izrazom lahko mišljen samo solunski slovanski jezik, ne pa grški. (Holzer 2006, 30)

Žitje Metoda je s svojim glavnim citatom v nasprotju z besedilom Prolog-Vita, po katerem Metod ne govori slovansko, ker je Solunčan, ampak ker je bil 12 let slovanski knez in je 10 let dejansko živel s slovanskim ljudstvom. Konstantin bi naj celo brata prosil, da ga spremlja med potovanjem na slovansko govoreča območja, saj sam ne zna slovanskega jezika. Tachiaos se nagiba k tej razlagi, obenem pa da močne razloge za verodostojnost besedila Žitja Metoda. Niti avtor niti redaktor nista tako drzna, da bi uveljavljala svoje dele besedila (*selunjane v̋si čisto slověnsky besědujūtъ*), če to ne bi bila vsaj svoj čas resnica. Na drugi strani pa je zelo mogoče, da v času, ko Slovani v Solunu že izumrejo, ta izjava zahteva bolj

verjetno razlago za Metodovo znanje slovanskega jezika. Žitje Metoda objasni tudi Konstantinovo znanje, saj je ustvaril glagolico. (Holzer 2006, 32)

Tudi v staroruski kroniki obstaja razlaga o napotitvi Konstantina in Metoda proti Moravi in v njej je njuno znanje slovanščine potrjeno, vendar samo pasivno, ne pa tudi aktivno (jezik sta razumela, ne pa tudi govorila).

Iz Žitja Metoda lahko zaključimo, da je kralj dal Metodu slovansko kneževino, kot bi pričakoval, da bo Slovanom poslan kot učitelj in nadškof, s čimer pa se bo tudi naučil in privadil slovanskih običajev – samo običajev, torej je slovanski jezik že znal. Slovanščino se je naučil v mestu, kjer se slovansko govori, slovanski običaji pa niso del vsakdana. To je po vsej verjetnosti njegov rodni Solun. Slovanskih pravnih praks bi se bil lahko naučil samo v Sklaviniji, s Slovani poseljeno, z njihove strani organizirano in po njihovi plemenski ustavi vodeno območje, na katerem pa njihove življenjske oblike in pogledi več ne prevladujejo. Tega v Solunu nikoli ni bilo. Zbiranje slovanskih azilantov je res povečalo jezikovno raznolikost, vendar se to ni poznalo v vladajočem političnem sistemu. Tachiaos se sprašuje, ali je učenje slovanskih navad potrebno, glede na to, da je Metod poznal slovansko kulturo, ker so bili Slovani v Solunu prisotni. Vprašanje se reši tako, da so z *obyčaji* najverjetneje mišljene »pravne« navade iz Sklavinije, ki v Solunu niso veljale. Slovanski azilanti so namreč izgubili svojo folkloro takrat, ko je njihov jezik postal pogovorni, tako da so ga nadzorovali oz. spreminjali vsi Solunčani ne glede na poreklo. (Holzer 2006, 32)

4 Panonska in solunska teorija: razprave o organskoidiomski osnovi stare cerkvene slovanščine skozi čas

V osnovi obstajata dve pomembnejši teoriji o jezikovni osnovi stare cerkvene slovanščine, nato pa več avtorjev, ki se nagibajo na eno ali na drugo stran. To sta panonska (slovenska) in solunska (bolgarsko-makedonska) teorija. (Šekli 2014, 106)

Panonsko teorijo zagovarjata Jernej Kopitar in Franc Miklošič. Jernej Kopitar uporablja zgodovinske argumente namesto jezikoslovnih. Metod naj bi po njegovem mnenju 30 let preživel v Panoniji, šele tam naj bi se naučil slovanskega jezika. Svoje trditve argumentira z navajanjem latinskih in visokonemških izposojenk in kalkov. (Šekli 2014, 106) Franc Miklošič trdi, da sta Konstantin in Metod bogoslužna besedila prevajala šele v Panoniji. Po njegovem mnenju je stara cerkvena slovanščina neposredna prednica slovenščine; staro cerkveno slovanščino celo poimenuje »stara slovenščina«, medtem ko sodobni slovenščini pravi »nova slovenščina«. (Šekli 2014, 107)

Solunski teoriji je naklonjeno več jezikoslovcev. Med prvimi je Josef Dobrovský, ki govori o pripadnosti stare cerkvene slovanščine južnoslovanskim narečjem, kasneje pa jo opredeli kot srbsko-bolgarsko-makedonsko narečje, ki še ni ločeno. (Šekli 2014, 106) Josef Šafařík bolgarščino razdeli na cerkveno/cirilsko bolgarščino in novo bolgarščino. Njegov argument sta soglasniška sklopa *št* in *žd* za praslovanska **t'* in **d'*. Stara cerkvena slovanščina je po njegovih opazanjih torej hronolekt sodobne bolgarščine. (Šekli 2014, 107) Tudi August Schleicher staro cerkveno slovanščino označi za starobolgarski jezik zaradi odrazov *št* in *žd*. Navede tudi argument o soobstoju stare cerkvene slovanščine s staro slovenščino iz Brižinskih spomenikov, torej slednja ni mogla nastati iz stare cerkvene slovanščine. (Šekli 2014, 107) Vatroslav Oblak je terensko raziskoval področje Soluna in okolice. Na osnovi razlikovanja med praslovanskima odrazoma **t'* in **d'* na eni strani ter praslovanskima odrazoma **šč* in **žž* na drugi je preučevane govore razdelil na jugovzhodne makedonske s popolnim sovpadom, na nejugovzhodne makedonske brez popolnega sovpada in na mešano področje. Oblak dokaže, da je organskoidiomska osnova stare cerkvene slovanščine jezik Soluna in okolice. (Šekli 2014, 108) Po trditvah Vatroslava Jagića sta Konstantin in Metod na Moravsko in v Panonijo prišla z že prevedenimi besedili. Prevedla bi jih naj v njima materni

jezik, ki pa je bil glede na starocerkvenoslovanska odraza *št* in *žd* južnega, bolgarsko-makedonskega izvora. (Šekli 2014, 108)

5 Sodobni pogledi na panonsko in solunsko teorijo

5.1 Geneolingvistična opredelitev organskoidiomske osnove stare cerkvene slovanščine Nikolovskega

Nikolovski poda nov pogled na genezo stare cerkvene slovanščine. (Nikolovski 2011, 224) Zagovarja namreč tezo, da bi s sodobno dialektološko analizo suško-visoškega govora jugovzhodne narečne skupine makedonščine in sodobno dialektološko raziskavo panonske narečne skupine slovenščine prišli do sinteze panonske in solunske teorije o osnovi stare cerkvene slovanščine.

Nikolovski pri tem navaja, da so si stara cerkvena slovanščina in makedonska narečja podobne na glasoslovni ravni, zato bi bilo treba poiskati podobnosti, do katerih je prišel Vatroslav Oblak, v današnjem času. Na tem mestu govori o odrazih *št* in *žd*, *ě*, nosniških *q* in *ę* ter *ъ*, ki povezujejo staro cerkveno slovaščino z govori krajev Suho, Visoka, Zarovo, Negovan, Balevec in Ilinec. Na drugi strani tukaj vidi možnost sinteze in nujnost novega pogleda na organsko-idiomsko osnovo stare cerkvene slovanščine. Med panonskimi narečji slovenščine in staro cerkveno slovanščino vidi povezavo v oblikovnem razvoju, in sicer v sklanjatvah, hkrati pa razlog za razlike v sklanjatvenih vzorcih med njima vidi v dolgoletni ločenosti Prekmurja od slovenskega osredja in v vplivu štajerskega narečja. (Nikolovski 2011, 228)

Konstantin in Metod sta po Nikolovskem izbrala jezik, ki sta ga govorila, vendar bi bila stopnja razumljivosti tega jezika za prebivalce Velikomoravske kneževine prenizka, zato ta jezik modificirata in približata ljudem, ki ga bodo uporabljali. Nikolovski se tukaj opre na primerjalno razpredelnico trdih in mehkih sklanjatev stare cerkvene slovanščine ter sodobnih sklanjatev različnih narečij panonske narečne skupine slovenščine. Po njegovem mnenju so podobnosti med njima očitne, panonska teorija pa je bila zavrnjena prehitro. Poudarja tudi, da bi bilo oblikoslovno analizo treba razširiti še na leksikološko, saj bi na ravni besedja prav tako našli veliko povezav. (Nikolovski 2011, 228)

5.2 Holzerjeva geneolingvistična opredelitev organskoidiomske osnove stare cerkvene slovanščine

Celotna Holzerjeva študija temelji na ugotavljanju jezikovne sorodnosti solunske slovanščine preko glasovne ravni, ki je, kot smo ugotovili, najbolj primerna za ugotavljanje jezikovnih sorodnosti, vendar glasovno raven izpelje iz grafološkega sistema. Holzer se s panonsko teorijo niti ne ukvarja, je torej takoj v makedonski oz. makedonsko-bolgarski teoriji, vendar se ravno v njej še dodatno specificira. Preko različnih glasovnih odrazov v različnih južnoslovanskih narečjih namreč želi dokazati, da je solunska slovanščina, torej govor solunskih Slovanov 9. stoletja, tudi Konstantina in Metoda, drugačen od ostalih južnoslovanskih govorov. Še več, govori naj bi bili tako drugačni, da je (po Holzerju) mogoče dokazati, da osnova stare cerkvene slovanščine ni solunska slovanščina, temveč neko drugo makedonsko-bolgarsko narečje. Za širši vpogled na kratko s sociolingvističnega stališča preuči tudi leksikalno in grafološko raven in logične sklepe, ki jih lahko preko njiju izluščimo, vendar se pri dokazovanju osredotoči predvsem na jezikoslovno razločevanje med solunsko slovanščino in starobolgarskim jezikom.

5.2.1 Sociolingvistično razlikovanje med solunsko slovanščino in slovanskimi narečji okolice

Razlika med solunsko slovanščino in slovanskimi narečji v okolici je po Holzerju sociolingvistična in lingvistična v ožjem pomenu besede. Solunska slovanščina je leksikalno nadgrajena za mestno življenje in pod vplivom drugega jezika v mestu, tj. grščine. Kmetje v ruralnem okolju so še pod močnim vplivom poganstva, medtem ko je v urbanem okolju (še pred Konstantinom in Metodom) pripravljeno osnovno krščansko besedišče za »domačo uporabo« v gospodinjstvu – vsaj v obliki izposojenk iz grščine. Besedje slovanske ustave v Sklaviniji, torej zunaj zidov Soluna, se je srečalo s slovanskimi koncepti civiliziranega urbanega političnega življenja znotraj mesta. Posebna sociolingvistična situacija solunske slovanščine in kontakta z jezikom, v katerega je bila vključena, doda jeziku poseben pečat, ki ga v okolici ni bilo. S konkretnimi primeri glasovnega razvoja se da dokazati, da je solunska slovanščina delno na drugi razvojni poti kot slovanščina v okolici. (Holzer 2006, 33)

5.2.2 Sklepi o glasovnem sistemu solunske slovanščine iz grafološkega sistema stare cerkvene slovanščine

Rekonstrukcija solunkoslovanskega glasovnega sistema na podlagi glagolskega pisnega sistema je mogoča le, ko imamo konkretno predstavo, kaj naj bi Konstantin ob svoji transkripciji imel. Trubeckoj je menil, da nam je ta predstava o fonemih svojega jezika dosegljiva, ko si ustvarimo svoj pisni sistem (ali se naučimo obstoječega ali ga na novo napišemo, če ga prej ni bilo), vendar ta trditev pade že ob pregledu jezikovnega gradiva;

pojavljajo se namreč dvojni grafemi za en fonem, kakšen od fonemov pa v grafološki sistem sploh ni vključen. Trubeckoj je opazil tudi, da se da o fonetiki marsikaj razbrati iz Konstantinove glagolice, tudi če je bila objavljena samo v spomenikih drugih jezikov. Za razumevanje glagolskega pisnega sistema je izjemnega pomena traktat O črkah, izgubljeni glagolski arhetip, avtorja meniha Hrabra, ki je sicer ohranjen le v cirilskih zapisih. Hrabr: »Najprej Slovani sploh niso imeli črk, ampak so pogani brali in pisali s črtami in pikami. Po tem, ko so bili krščeni, so bili prisiljeni, da slovanski jezik brez nadzora pišejo z rimskimi in grškimi črkami. Ampak kako naj bi dobro pisali z grškimi črkami? Tako je bilo veliko let, potem pa so se Slovani Bogu zasmilili. Poslal jim je svetega Konstantina, filozofa, imenovanega Ciril, pravičnega in iskrenega moža. Ustvaril jim je 38 črk, v grški ureditvi, ampak v skladu s slovanskim jezikom.« Hrabr poudari, da je Konstantin slovansko abecedo moral ustvariti, ker grška določenih fonemov ni bila sposobna prikazati. Grški alfabet določenih slovanskih fonemov ni mogel razlikovati (*noždati se pьsati slověnsko rěčь bez ustrojenija*). Pred ustvarjanjem slovanskega črkopisa je bilo zahtevano, da vsak slovanski glas ali vsaj fonem dobi svoj grafem oz. je z njim lahko izražen, še posebno tisti, ki jih v grščini ni (črke *po slověnstěi rěči*, ki jih Hrabr navaja kot abecedno uvrščene besedne primere). Slovanski fonemi, ki obstajajo tudi v grščini, so lahko uporabljani po njihovem tipu (*po činu grěčьskьxъ pismenъ*), Hrabr govori o ustreznosti grških fonemov. Hrabr navaja besede, ki so jim povzročale preglavice: *bogъ, životъ, dzělo, crьkьi, širotъ, ědb* itd. Ti fonemi, ki jih kot ustreznic v grščini ni, bi morali dobiti lasten grafem. Zahtevano je bilo na primer, da se slovanska fonema /v/ in /b/ ali /z/ in /ž/ (*bogъ, životъ*) v pisavi razlikujeta. Hrabrovo besedilo pa ni kazalo na to, čemur se da izogniti v vsakem primeru, namreč grafično razlikovanje alofonov ali izražanje fonemov skozi dvočrkja (digrafe) ali zaporedja fonemov skozi posamezne črke. Tudi ne kaže, da bi bilo *treba* obvladati grške pisne navade, lahko se je črke pisalo samo *po činu grěčьskьxъ pismenъ ali s pismena sloven'skaa [...]* *po(do)bnъ grečьskymъ* dopolniti, kjer ni bilo dovolj slovanskih.

Kar Hrabr zahteva od slovanskega črkopisa, je manj kot polna uspešnost strogega fonološkega pisnega sistema. Res implicira na uresničitev zahteve, da se vsa fonološka nasprotja v črkopisu izrazijo, torej da se vsi fonemi razlikujejo drug od drugega (glede tega je bila glagolica dejansko fonološki pisni sistem), ampak obratno pa Hrabr ni zahteval, da fonološko upravičene postanejo tudi vse grafične razlike, še več, da med fonemi in grafemi obstaja razmerje »eden za enega«. Glede tega torej glagolica ni fonološki pisni sistem. Na podlagi te ugotovitve ne moremo zaključevati obstoja dveh črk za fonološko nasprotje,

ampak le obratno: iz odsotnosti možnosti grafičnega razlikovanja za odsotnost fonološkega nasprotja.

Najverjetneje v času Konstantinovega ustvarjanja vse črke še niso obstajale. Nekaj jih je bilo izumljenih kasneje, zato te okoliščine zahtevajo pozornost pri določitvi fonoloških nasprotij. Obratno se ne da sprejeti, da je črka, ki jo je izumil Konstantin, lahko brez težav manjkala v vsakem glagolskem tekstu. Nekaj grafemov je namreč izgubilo ali spremenilo določene glasovne povezave, čeprav se sami grafemi niso izgubili (zaradi konservativnosti abecede kot strukture, spremeni se le razvrstitev glasov). (Holzer 2006, 34)

5.2.2.1 Dvočrkje (digraf) OY za fonem /u/

Hraber dvočrkij ne predvideva, kljub temu pa je Holzer mnenja, da bi bilo to včasih lažje. Tako je zapisljiv vsak jezik, v tem primeru bi določen fonem bil zapisljiv z dvema grškima črkama (grafemoma) - dvočrkjem (digrafom). Če bi Konstantin tako ravnal, mu sploh ne bi bilo treba ustvariti slovanske abecede, tako da bi enoumno prikazal vse slovanske foneme z grškimi črkami, na primer /š/ s *sx* itd. Na tak način bi lahko pisal poljuben jezik s poljubno abecedo. Do razprave sploh ne bi prišlo. Konstantin in Hraber sta jemala razmerje grafemov »eden za enega« kot samoumevno, ker sta predvidevala, da je tako tudi v grščini. Vse skupaj je zanimivo, ker pravzaprav grški alfabet sam ponuja odgovor na vprašanje *kako močeti se pisati dobro grščanskimi pismeny* – to je digraf OY za fonem /u/, ki je seveda v glagolico prišel po grškem vzorcu. Za glagolico pa sta digrafa za fonema /u/ in /y/ izjemi, saj zanjo velja specifična lastnost monografske pisave. Predvideva se, da v praglagolici digrafi niso obstajali. (Holzer 2006, 38)

5.2.2.2 Vokal /y/

Vokal *y* je v tem primeru nekaj posebnega. V solunski slovanščini ta vokal obstaja, v grščini pa ga ni. Pričakovati je, da se bo zanj našel popolnoma nov grafem, kar pa se ne zgodi, pojavi se namreč grafem *ei*. Razlog je najverjetneje diftongizacija vokala *y* > *ɛi* v solunski slovanščini še pred 863, pri čemer je *i* najverjetneje blizu glasovni vrednosti *j*. Namesto tega *i* lahko to glagolsko črko prečkujemo v *j*, vendar je zapis z *i* v praksi veliko lažje identificirati, zato so dogovorno dotične glagolske črke pojmovane kot dodatni, enomorni, nikoli reducirani *i*. (Holzer 2006, 38)

5.2.2.3 Štiri posebnosti glagolske pisave

Izjemnega pomena so štiri, od starobolgarskega sistema fonemov oddaljene posebnosti v glagolski pisavi:

I. V starobolgarskem jeziku se /j/ pojavlja, medtem ko v glagolici manjka ustrezna črka (*jelene, elene*).

II. Izgovarja se /ř/, /ĺ/, /ń/, zapisani pa so le *r*, *l* in *n* (*moře, more*).

III. Samoglasnika *u* in *o* za *š*, *č*, *ž*, *c*, *dz*, *j*, *ř*, *ĺ*, *ń* ali za *s(′) < *x, ki je nastal po praslovanski tretji palatalizaciji, sta zapisana kot preglašena v *ü* in *ö* (*raju, raü*).

IV. Samoglasnik *a* za *š*, *č*, *ž*, *c*, *dz*, *j*, *ř*, *ĺ*, *ń* ali za *s(′) < *x, ki je nastal po praslovanski tretji palatalizaciji, je zapisan kot *ě*, ki ga seveda ima tudi stara bolgarščina, vendar na drugih mestih (*zemĺa, zemľě*).

Iz tega je razvidno, da solunska slovanščina ni starobolgarsko narečje in da je v solunski slovanščini izgovor takšen, kakršen je tudi zapis. Starobolgarski jezik je prav tako specifičen in se odraža v cirilskih zapisih starobolgarskih spomenikov, ki so se posledično emancipirali od glagolskega zgleda.

Hraber je jasno poudaril, da je Konstantin slovansko abecedo ustvaril zato, ker slovanski fonemi niso bili zapisljivi z grško. Torej bi bil iznašel črke tudi za /ř/, /ĺ/ in /ń/, če bi bili ti soglasniki v njegovi slovanščini prisotni. Potemtakem jih v solunski slovanščini ni bilo, sklepa Holzer. Črki *ü* in *ö* sta morali stati za točno določenimi glasovi ali celo fonemi, saj če bi bili obstajali le kot grafična alternativa za *u* in *o*, bi bilo to nerazložljivo. T. i. »nepredvidljiva« razporeditev slovanskih glasov ima pravzaprav močen etimološki razlog, ki pa ga Konstantin ni mogel poznati. Torej so v solunski slovanščini bile besede izgovarjane, kot so bile zapisane, kar pomeni *r*, *l* in *n* namesto njihovih jotiranih različic ter *ü*, *ö* in *ě* namesto navadnih *u*, *o* in *a* (na določenih etimološko specifičnih mestih). V glagolski pisavi stare bolgarščine so fonološke opozicije med *j* in onemelim *j*, *ř* in *r* itd. pred *u*, nosnikom *q* in *a* torej izražene tako, da namesto črk za te vokale zapišejo *ü*, *ö* ali *ě*. Na ta način pa se ne da razlikovati med *i-* in *ji-*, *re-* in *reš-*, *reš-* in *ra-* itd. To niso mogle biti solunska slovanska fonološka nasprotja, solunska glagolska pisava tako ni mogla funkcionirati. Težko je tudi pričakovati, da bo na novo zasnovan sistem pisave tako nemotiviran in kompliciran, kot je glagolica za starobolgarski fonološki sistem. Logičen je zaključek, da torej ta ortografija ni bila ustvarjena zanj, ampak za fonološki sistem solunske slovanščine.

Medtem ko Trubeckoj govori o tem, da se je Konstantin moral srečati z /ö/ v lastnem jeziku, Trunte na podlagi lastnih vnaprej določenih predsodkov o Konstantinovi slovanščini govori npr. o »konkretnih pomanjkljivostih glagolske pisave« ali o Konstantinovi »nedvomni sistemski napaki«. Zato pravi: »Zamisel, da je Konstantin iznašel znak za fonem, ki ga ni mogel srečati ne v slovanskem ne v drugem predpostavljene jeziku, je težko predstavljiva.« Po njegovem mnenju za Konstantina slovanščina ni bila jezik, ki bi ga zadostno obvladoval, sam pa je imel pomanjkljivo percepcijo slovanskih fonemov, kar je privedlo do napak, ki jih je odstranila Klimentova reforma. Po drugi strani pa se je Trunte zastavil pomembno vprašanje, ki gre v pravo smer: »Je mogoče, da je konstantinska prapragolica opisala glasovni sistem drugega jezika kot klasična glagolica?« Vseeno pride do napačnega zaključka, da ko se je Konstantin učil slovanščine v Solunu, ni bilo velike razlike med njegovo pracerkveno slovanščino in Klimentovo makedonsko staro cerkveno slovanščino. (Holzer 2006, 39)

5.2.3 Model glasovnih sprememb solunske slovanščine

Solunska slovanščina na eni strani z *ü, ö, ы* in na drugi brez *ř, í, ŋ, y* in brez *j* na mestih, kjer se pojavlja v drugih slovanskih jezikih, je po Holzerju kot takšna lahko nastala s spreminjanjem praslovanščine. Takšno spreminjanje je lahko dokazljivo preko modela glasovnih zakonov, ki opisujejo glasovno spreminjanje od praslovanščine do solunske slovanščine. Če model deluje, lahko po Holzerju dokažemo to, da se je solunska slovanščina glasila tako, kot je bila zapisana v glagolski pisavi. Kar je nenavadno, je to, da je bil ta način pisanja glasovno izpeljan zgolj naključno, kar možnosti glasoslovnega modela postavi močan argument, da je jezik z zadevnimi glasovnimi spremembami dejansko obstajal in da je bil zasnovan sistem pisave, ki je odražal glasovni sistem tega jezika.

Model glasovnih sprememb solunske slovanščine sestoji izključno iz solunskih glasovnih sprememb, dodatno pa tudi iz vseh splošnoslovanskih, vseh skupnih balkanoslovanskih in še posebej iz vseh starobolgarskih glasovnih sprememb, ki so delovali do leta 863, če njihovo delovanje ni bilo preprečeno s strani napredujočih solunskoslovanskih glasovnih sprememb. Razlike med solunsko slovanščino in staro bolgarščino (kjer lahko vlečemo izoglose) se pojavljajo samo tam, kjer za to obstaja potreba. (Holzer 2006, 41)

5.2.4 Primeri glasovnih zakonov

5.2.4.1 Preglas o, u in a

To je najstarejši solunskoslovanski glasovni zakon. Za palatali in palatalizirani alveolari, torej za *j, š, č, ž, s', c', dz'*, se velarni vokali preglasijo v palatalne, in sicer: *u > ü, o > ö, a > ä*, kjer sicer namesto *ä* običajno (fonetično in pisno) stoji *ě*. (Holzer 2006, 41)

5.2.4.2 Onemitev j

Za preglasom se pojavi solunskoslovanska onemitev *j*. *J* je onemel v vseh glasovnih okoljih. Tako v solunski slovanščini do diftongizacije *y* ni *j*, dejansko ne fonološko in ne fonetično, in glasovi *u* in *ü*, *o* in *ö* se iz alofonov fonologizirajo v različne foneme (s pomenskorazlikovalno lastnostjo). (Holzer 2006, 43)

5.2.4.3 Preprečitev jotacije

Posledica izpada *j* je preprečitev jotacije *rj > ř, lj > ľ, nj > ŋ, tj > *t', dj > *d', sj > *ś (> š), zj > *ž (> ž)*. (Holzer 2006, 44)

5.2.4.4 Posamoglasniški ь > i

Posledica onemitve *j* je tudi sprememba posamoglasniškega (postvokalnega) *ь* v *i* v solunskoslovanskem govoru. Ta glasovna sprememba se je lahko zgodila samo v solunski slovanščini, saj drugje posamoglasniškega *ь* sploh ni bilo – ta se je v solunski slovanščini pojavil šele po onemitvi *j*. (Holzer 2006, 48)

5.2.4.5 Diftongizacija y > ѣ

Tudi ta glasovna sprememba je solunskoslovanska. Z njo je po onemitvi *j* v solunski slovanščini nastal še en *j* (pisan z *ѣ*). Diftongizacija se začne šele po onemitvi *j*. Če bi bilo do nje prišlo prej, bi bil nato onemel tudi ta drugotni *j* (*ѣ*). Po tej diftongizaciji sta v solunski slovanščini obstajala dva različna fonema: *i* in *ѣ* (dokaz: *dobrѣ* in *dobrѣi*). (Holzer 2006, 49)

5.2.4.6 Predsamoglasniški *ʋ*

Po onemitvi *j* je v solunski slovanščini obstajal tudi predsamoglasniški (antevokalni) *ʋ*, ki je preko nadaljnjih solunskoslovanskih glasovnih sprememb postal *ʌ* – enaki *ʌ*, ki je nastal pri diftongizaciji *y > ʋʌ*. (Holzer 2006, 49)

Splošnoslovanske, solunskoslovanske in starobolgarske glasovne spremembe

Tabela je povzeta po tabeli iz Holzer 2006: 50.

splošnoslovansko										
0	<i>kūju</i>	<i>zmijā</i>	<i>rājaw</i>	<i>elenjā</i>	<i>zemjāj</i>					
1	<i>kūji</i>	<i>zmijē</i>	<i>rājew</i>	<i>elenjē</i>	<i>zemjēj</i>					
2	<i>kūji</i>	<i>zmijē</i>	<i>rājō</i>	<i>elenjē</i>	<i>zemjī</i>					
3	<i>kūji</i>	<i>zmijā</i>	<i>rājō</i>	<i>elenjā</i>	<i>zemjī</i>					
4	<i>kūji</i>	<i>zmijā</i>	<i>rājō</i>	<i>jelenjā</i>	<i>zemjī</i>					
5	<i>kūji</i>	<i>zmijā</i>	<i>rājō</i>	<i>jelenjā</i>	<i>zemljī</i>					
6	<i>kŷji</i>	<i>zmijā</i>	<i>rājō</i>	<i>jelenjā</i>	<i>zemljī</i>					
7	<i>kŷji</i>	<i>zmijā</i>	<i>rājū</i>	<i>jelenjā</i>	<i>zemljī</i>					
8	<i>kŷjb</i>	<i>zmĭja</i>	<i>raju</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemlji</i>					
	sol.	stbg.	sol.	stbg.	sol.	stbg.	sol.	stbg.	sol.	stbg.
9	<i>kyjb</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmĭjĕ</i>	<i>zmĭja</i>	<i>rajū</i>	<i>raju</i>	<i>jelenjĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemlji</i>	<i>zemlji</i>
10	<i>kyb</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmĕĕ</i>	<i>zmĭja</i>	<i>raiū</i>	<i>raju</i>	<i>elenĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemli</i>	<i>zemlji</i>
11	<i>kyi</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmĕĕ</i>	<i>zmĭja</i>	<i>raiū</i>	<i>raju</i>	<i>elenĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemli</i>	<i>zemlji</i>
12	<i>kbi</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmĕĕ</i>	<i>zmĭja</i>	<i>raiū</i>	<i>raju</i>	<i>elenĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemli</i>	<i>zemlji</i>
13	<i>kbi</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmĕĕ</i>	<i>zmĭja</i>	<i>raiū</i>	<i>raju</i>	<i>elenĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemli</i>	<i>zeml'i</i>
14	<i>kbi</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmiĕ</i>	<i>zmĭja</i>	<i>raiū</i>	<i>raju</i>	<i>elenĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemli</i>	<i>zeml'i</i>
15	<i>kbi</i>	<i>kyjb</i>	<i>zmiĕ</i>	<i>zmija</i>	<i>raiū</i>	<i>raju</i>	<i>elenĕ</i>	<i>jelenja</i>	<i>zemli</i>	<i>zeml'i</i>

LEGENDA:

- 0 – praslovansko stanje
- 1 – palatalizacija
- 2 – monoftongizacija
- 3 – sprememba *ē > ā* za palatali
- 4 – proteza *j* pred naglašeni palatali
- 5 – epentetični *l*
- 6 – sprememba *ū > ŷ*
- 7 – sprememba *ō > ū*
- 8 – skupne spremembe *i > ъ, u > ѳ, ī > i, ū > u, ŷ > y, ē > ě, a > o, ā > a*
- 9 – solunskoslovanski preglas
- 10 – solunskoslovanska onemitev *j*
- 11 – solunskoslovanska sprememba *ь > i*
- 12 – solunskoslovanska diftongizacija *y > ѳ*
- 13 – skupnoslovanska jotacija
- 14 – solunskoslovanska sprememba predsamoglasniškega *ь > ѳ*
- 15 – starobolgarska napetost polglasnikov *ъj > ij, ѳj > yj*

5.2.5 Vpliv solunskoslovanskih glasovnih sprememb na strukturo jezika

Razvoj solunskih glasov je imel določen vpliv na strukturo glasovnega sistema solunske slovanščine. Po preglasu in diftongizaciji *y* je samoglasniški sistem solunske slovanščine vseboval naslednje samoglasnike: *i, ü, u, ʊ, ɐ, ɔ, ɛ, a*. V nasprotju s staro bolgarščino se v solunski zaradi preglasa začne pojavljati zakon zlogovne harmonije (VK + VV, PK + PV), ki se kaže predvsem s preglasom.

sol.	stbg.
toñčč	tɔča
toñčön	tɔčo
toñčü	tɔču

To pomeni nastanek dvojnosti sklanjatvenih v slovanskih jezikih zaradi razlike med mehko in trdo osnovo.

rana : svině

раны : svinen

raně : svini

ranon : svinön

ranoön : svineön

rano : svine ...

Poleg *a*-jevskih in *i*-jevskih debel pri samostalnikih ženskega spola obstaja tudi deblo na *ě*.

Zakon odprtega zloga se obratno začne pojavljati ravno v starobolgarskem jeziku, medtem ko ga v solunski slovanščini ni. (Holzer 2006, 58)

5.2.6 Ugotavljanje samostojnosti narečja

Stare bolgarščine glasovno ni mogoče izpeljati iz solunske slovanščine, torej ne izvira iz nje. Stara bolgarščina namreč ohranja praslovanske razlike, ki so bile v solunski slovanščini odpravljene, in sicer:

- razlikovanje *r* in *rj*, *l* in *lj*, *n* in *nj*, *t* in *tj*, *d* in *dj*, *s* in *sj*, *z* in *zj* (sol. *r, l, n, t, d, s, z*),

- razlikovanje *ur* in *ru*, *ir* in *ri*, *ul* in *lu*, *il* in *li* (sol. *rъ*, *rь*, *lъ*, *lь*),
- razlikovanje med *ji* in *jī/je* (sol. *ø/i*) v položaju za samoglasnikom,
- razlikovanje jotiranih soglasnikov od nejotiranih: *ř* in *r*, *ĺ* in *l*, *ń* in *n*, *št* in *t*, *žd* in *d*, *š* in *s*, *ž* in *z*,
- razlikovanje *ř* in *rъ* ter *rь*, *ĺ* in *lъ* ter *lь*,
- razlikovanje *jъ* in *ji*.

Solunska slovanščina je torej posebno narečje s svojim glasovnim sistemom, ločenim pred 863. (Holzer 2006, 59)

5.3 Šeklijeva geneolingvistična opredelitev organskoidiomske osnove solunske slovanščine

Šekli je za določitev organskoidiomske osnove stare cerkvene slovanščine preučil »popraslovanske inovacije in njihov ozemeljski obseg, ki v skladu z valovno teorijo natančno določa jezikovni areal, v katerega analizirani geolekt sodi«. (Šekli 2014, 110)

Popraslovanske inovacije Šekli tako razdeli na splošnoslovanske, južnoslovansko-vzhodnoslovanske, južnoslovanske (in širše), vzhodnojužnoslovanske in vzhodnoštokavske ter samo vzhodnojužnoslovanske. Tukaj se natančneje opredeli do glasovnih sprememb vsakega izmed naštetih geolektov, in sicer po vrsti, kot so naštet zgoraj, saj so zemljepisno gledano ozemeljsko vedno bolj omejeni, torej specifični. Tako zaključi z glasovnimi spremembami vzhodnojužnoslovanskega geolekta, ki so se zgodile samo na vzhodnojužnoslovanskem območju, kar pomeni na kasnejšem makedonsko-bolgarskem prostoru. Tukaj nastopita prav slovita psl. **t'* in **d'* > V jsl. **št*, **žd* > stcsl. шт, жд (: Z jsl. **č*, **ž*/**j*), »tj. odražanje praslavanskih trdonebnikov **t'* in **d'* kot soglasniških sklopov pripornik **š*, **ž* + zapornik **t*, **d* (in ne kot soglasniških sklopov oziroma zlitnikov zapornik **t*, **d* + pripornik **š*, **ž*, namreč **č* = **tš*, **ž* = **dž*, kar se pojavlja v zahodni južni slovanščini) ter posledično sovpad psl. **t'*, **d'* = **šč*, **žž* > V jsl. **št*, **žd*.« (Šekli 2014, 115)

Primer za to sta besedi *sveča* in *meja*: psl. **světa* > stcsl. *свѣта* (sln. *sveča*, blg. *свещ*, mak. *свеќа*) in psl. **med'a* > stcsl. *межда* (sln. *meja*, blg. *межда*, mak. *меѓа*).

V makedonščini in bolgarščini se sicer pojavljajo različni eno- in dvofonemski odrazi praslovanskih trdonebnikov, vendar bi naj enofonemski bili drugotni, posledica vpliva štokavskih narečij. Posredne dokaze za to najdemo v dvojnih odrazih praslovanskih trdonebnikov v makedonščini in zemljepisni razširjenosti odrazov; na večjem delu makedonskega ozemlja najdemo enofonemske, na jugozahodnem in jugovzhodnem delu pa dvofonemske. (Šekli 2014, 115)

Iz napisanega lahko sklepamo naslednje: do omenjenega sovpada je prišlo samo v vzhodni južni slovanščini, stara cerkvena slovanščina pa ta sovpad pozna, torej je očitno njena organskoidiomska osnova nek vzhodnojužnoslovanski govor. (Šekli 2014, 116)

Šekli tukaj zaključí, da sta organskoidiomska osnova stare cerkvene slovanščine najverjetneje makedonščina in bolgarščina (tistega časa). Gledano z vidika jezikovne sorodnosti je stara cerkvena slovanščina na eni strani navpično sorodna s praslovanščino, na drugi strani pa s sodobnimi makedonskimi in bolgarskimi govori. Zaključí še, da je ožje gledano njena osnova v solunski slovanščini, torej govoru Soluna in njegove okolice v 9. stoletju.

Šekli govori še o civilizacijskojezikovni nadgradnji stare cerkvene slovanščine, prehodu organskega idioma v neorganskega v procesu standardizacije, torej procesu, ko je stara cerkvena slovanščina postala knjižni jezik, ki se na glasovni ravni obnaša kot »naravno«, organsko uporabljano narečje, podobno kot so bili drugi makedonski in bolgarski govori. Pri civilizacijskojezikovni nadgradnji Šekli navaja prevzemanje besedja in kalkiranje iz grščine iz časa Bizanca. (Šekli 2014, 117)

6 Kritična ocena različnih geneolingvističnih opredelitev

Pri zgornjih geneolingvističnih opredelitvah sta najlaže primerljivi opredelitev Šeklija in Nikolovskega, ker govorita o enaki stvari: neposredno o panonski in solunski teoriji ter o organskoidiomijski osnovi stare cerkvene slovanščine, vendar vsak s svojega stališča, s svojimi argumenti in metodologijo. Iz tega razloga se bomo najprej posvetili njuni primerjavi, šele nato bomo postopoma vpeljevali Holzerjevo opredelitev, saj slednji ne govori neposredno o stari cerkveni slovanščini, temveč o solunski slovanščini, ki jo Šekli označi za organskoidiomijsko osnovo stare cerkvene slovanščine, ki je po njegovem mnenju na eni strani navpično jezikovno sorodna s praslovanščino, na drugi pa s sodobno makedonščino in bolgarščino.

6.1 Kritična ocena pogleda Nikolovskega

Gjoko Nikolovski se metodološko opre na primerjavo oblikovnega razvoja govorov panonske narečne skupine slovenščine in stare cerkvene slovanščine, natančneje na primerjavo njunih sklanjatvenih vzorcev. Sam se sicer z leksikološko analizo ne ukvarja, vendar poudarja, da bi bilo to za razumevanje jezikovne sorodnosti izjemnega pomena. Nikolovski tukaj znanstveno zgreši na dveh nivojih. Prvi nivo je izbira jezikovne ravni, na podlagi katere bo opravljal analizo jezikovne sorodnosti, drugi nivo pa izbira metode, s katero bo raziskovano potrnil ali ovrgel.

Seveda je v stari cerkveni slovanščini mogoče najti tudi vzporednice s panonskimi narečji slovenščine, vendar je glasovni sistem še vedno najpomembnejši faktor za ugotavljanje jezikovnih sorodnosti. Oblikovne podobnosti v razpredelnici, ki jo v svojem članku prikaže Nikolovski, so preohlapne, da bi lahko govorili o potrjeni povezavi, še manj pa o pravi navpični jezikovni sorodnosti. Tudi v primeru, da se podobnost s slovenskimi panonskimi govori v oblikovnem sistemu dokaže, je vzrok podobnosti v skupnem praslovanskem izhodišču obeh oblikovnih sistemov, razlike pa je mogoče pojasniti v oblikovnih spremembah po analogiji, kar je v dialektologiji pogosto najden pojav. Podobnosti v leksikološkem smislu pa so seveda izredno pogoste, ampak tudi pričakovane. Ko pride do stika dveh idiomov, je leksika prva jezikovna ravnina, na kateri so vidne spremembe zaradi vpliva enega idioma na drugega. Te spremembe pa so seveda naknadne, sekundarne, in nimajo prav veliko opraviti z jezikovno sorodnostjo oz. z organskoidiomijsko osnovo jezika. Pri tem je treba poudariti, da že

sama panonska teorija kot taka ni teorija v znanstvenem pomenu besede, kot navaja Šivic Dular, temveč gre bolj za nazor, ki je bil ovržen že konec 19. stoletja. (Šivic Dular, 1987)

Sama primerjalna metoda, brez konkretnjšega, podpornega dokaznega orodja je zelo groba, mnogokrat zavajajoča, kar navajata tudi Snoj in Greenberg, ki menita, da je »primerjalna metoda razmeroma grobo orodje, ki raziskovalcu v glavnem pomaga prepoznati jezikovno razvejanje. Znano je, da je primerjalna metoda kratkovidna (če ne kar slepa) za podobnosti, do katerih je prišlo zaradi zbliževanja, vključno s prevzemanjem iz nesorodnih jezikov. Na srečo so na voljo še druge strategije, med njimi jezikovna geografija, sociolingvistika, kot tudi rastoče znanje iz študij posameznih primerov medsebojnega jezikovnega vpliva in jezikovnih premikov.« (Snoj in Greenberg 2012, 208)

6.2 Kritična ocena Šeklijevega pogleda

Tudi Šekli uporablja primerjalno metodo, vendar jo toliko močnejše podpre še z jezikovno geografijo in geneolingvistiko. Pred vsakim zaključkom svojih opazovanj se spusti predvsem na glasovno raven jezika, kar je v sodobnem jezikoslovju tudi edini sprejemljivi način dokazovanja jezikovnih sorodnosti.

Zagovorniki panonske in solunske teorije se v prvi vrsti razlikujejo v načinu argumentiranja svojih trditev. Medtem ko zagovorniki panonske teorije, med katerimi je tudi Nikolovski, še vedno poudarjajo zgodovinska dejstva, jih zagovorniki solunske interpretirajo, svojo interpretacijo pa preverjajo z dokazovanjem kontinuitete organskoidiomske osnove stare cerkvene slovanščine s slovanskimi govori v okolici Soluna in podpirajo z zgodovinsko glasoslovnimi argumenti, kot sta npr. odraza *št* in *žd*. Na drugi strani panonska teorija osnuje svoja prepričanja na leksiki, tj. izposojenkah in kalkih iz latinščine in stare visoke nemščine. Sodobna geneolingvistika tega ne sprejema, saj je prevzeto besedje sekundarno in ne vpliva na organskoidiomsko osnovo jezika. Potemtakem je dokazovanje regularnosti glasovne spremembe edini sprejemljivi način sodobne geneolingvistike.

6.3 Kritična ocena Holzerjevega pogleda

Holzer dokazuje, da sta si stara bolgarščina in solunska slovanščina sorodni samo vodoravno. Solunska slovanščina po Holzerjevih izkazanih odrazih dejansko kaže drugačno stanje kot stara cerkvena slovanščina, kar prav tako nakazuje na vodoravno jezikovno sorodnost.

Pri tem dokazovanju uporablja metodologijo, ki je mešanica sociolingvistike, logičnih sklepov glede na zgodovinske dokumente ter študije posameznih primerov besed in seveda glasovnih zakonov, kar pa je tudi, kot že rečeno, najbolj sprejemljiva in zanesljiva oblika dokazovanja jezikovnih sorodnosti. Ravno sociolingvistični del Holzerjeve razprave je vprašljiv, saj o glasovnem sistemu solunske slovanščine sklepa iz grafološkega sistema. Dejstvo je, da ne gre za originalne zapise Konstantinove glagolice, temveč za kasnejše ohranjene prepise spomenikov, torej lahko na grafološki sistem vpliva tako prepisovalec teh zapisov kot samo neobvladanje grafološkega sistema in pomanjkanje uvedene norme, pravopisa, kot ga imamo danes, zato lahko toliko pogosteje prihaja do napak. Vseeno je res, da če se določen zapis/grafem ponavlja skozi ves spomenik na točno določenem, glasovno enakem mestu, obstaja velika verjetnost, da lahko iz tega v resnici delamo precej trdne sklepe. Tudi Holzer je tukaj previden in sam navede, da si o fonoloških (ne)nasprotjih upa sklepati samo na podlagi odsotnosti grafičnega razlikovanja.

Pri Holzerju je sporno še, da celoten glasovni sistem postavi na podlagi grafološkega, zato je potemtakem njegova celotna teorija na rahlo majavih nogah. Holzer že sam navaja protiargument svoji teoriji, ki ga postavi Trunte, in sicer da gre za Konstantinovo sistemsko napako, vendar ga Holzer takoj odpravi v smislu, da gre za tako kompliciran in logično zastavljen sistem, da je bil očitno ustvarjen za drugo fonološko podlago, torej ne za staro bolgarščino, temveč za solunsko slovanščino. Prav tako zavrača teorije nesistemskih napak z ravno nasprotnim argumentom, in sicer da je grafološki sistem Konstantinove glagolice pravilno sistemski, saj se razlike med staro bolgarščino in solunsko slovanščino pojavljajo samo tam, kjer za to obstaja potreba.

Zaključek

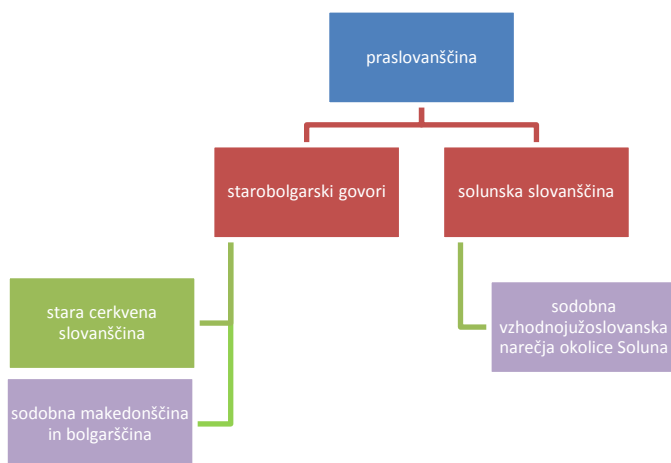
Teorija Nikolovskega je popolnoma neprepričljiva, saj so njegove metode geneolingvističnega določanja neznanstvene in ne vzdržijo osnovnih preverjanj – zavržemo jih lahko že z logičnim razmislekom o določanju jezikovnih sorodnosti. Teorija je močno oprta na staro, že večkrat ovrženo panonsko teorijo, prvič opazneje predstavljeno s strani Kopitarja in Miklošiča. Vse preveč jezikoslovcev je njuno teorijo zelo hitro ovrгло. Glasoslovno gledano – kar je v njegovi teoriji edino znanstveno sprejemljivo – se opira na solunsko teorijo. Leksika, na drugi strani, je res zanimiva jezikovna raven, vendar pa je predvsem s sociolingvističnega vidika zaradi svoje sekundarnosti za dokazovanje jezikovnih sorodnosti absolutno neprimerna.

Holzerjeva teorija je verjetna, vendar vse njegove domneve, čeprav delujejo logične, niso znanstveno dokazane, saj dela rekonstrukcijo solunske slovanščine izključno preko črkopisa, glagolice. Logične domneve še niso nujno resnične, saj gre za posameznike, ki so grafološke sisteme sestavljali, pri tem pa orali ledino brez predhodnega znanja. Verjetnost napak ali vsaj neskladnosti, nekonsistenc v takšnih sistemih je izredno visoka. Šeklijeva teorija vse vidike znanstvenosti vzdrži. Vseeno si teoriji nista nasprotni, lahko bi obstajali vzporedno, saj se ne nujno izključujeta. Če bi ju združili, bi prišli do sklepa, da je solunska slovanščina, ki sta jo govorila Konstantin in Metod, drugačno narečje od drugih vzhodnih starobolgarskih govorov. Ta dva govora si tako vertikalno nista v sorodu, sta pa si sorodna vodoravno in sta si kljub vsemu izredno blizu. Stara cerkvena slovanščina pa se je, če sledimo tej teoriji, razvila iz stare bolgarščine oz. vzhodnojužnoslovanskih govorov, kot to narečje poimenuje Šekli, torej sta si ti narečji vertikalno sorodni. Po Holzerju v Konstantinovem jeziku, torej solunski slovanščini, spomeniki niso ohranjeni, ampak ravno preko analize črkopisa dokazuje, da je ta jezik nekoč vseeno obstajal. Kar Holzer poimenuje kot starobolgarske govore, Šekli imenuje vzhodnojužnoslovanski govori – pri obeh poimenovanjih je namreč govora o za razumevanje geneolingvistike stare cerkvene slovanščine izredno pomembnih odrazih *št* in *žd*. Stara cerkvena slovanščina je po Holzerjevi teoriji nastala na podlagi starobolgarskih govorov (tukaj se torej pravzaprav strinja s Šeklijem). Pomembna razlika med Šeklijevo in Holzerjevo teorijo pa je, da Šekli govori o enotnem govoru, vključno s Solunom, ki je podlaga za staro cerkveno slovanščino, Holzer pa Solun in torej narečje Konstantina in Metoda loči od stare bolgarščine. Po Holzerju je stara cerkvena slovanščina napisana v starobolgarskem jeziku, ki je kasnejša redakcija solunske slovanščine Konstantina in Metoda, pod vplivom drugega

starobolgarskega narečja. Razlog za to bi naj bil bolgarski učenec Konstantina in Metoda ter car Simeon, ki je takrat uvedel bolgarščino kot uradni jezik, s tem pa tudi vpeljal cirilico. Šekli o drugačnosti jezika samega Soluna z bližnjo okolico ne razglablja. Šekli kot vertikalno sorodnico stare cerkvene slovanščine na drug strani določi sodobno makedonščino in bolgarščino, s čimer bi se Holzer sicer načeloma strinjal, vendar s poudarkom na tem, da to ni dialekt solunskih bratov. Holzerjevo teorijo je sicer načeloma mogoče v komponirati v Šeklijevo, in sicer tako, da je mogoče mestni govor Soluna z ožjo okolico pod vplivom dvojezičnosti res imel drugačne glasoslovne odraze, ki pa ravno zaradi specifične jezikovne pozicije Soluna niso imeli tolikšnega vpliva po valovni teoriji, drugo vprašanje pa je, kot že rečeno, če je v resnici znanstvena.

Sorodstvena razmerja med solunsko slovanščino, starobolgarskimi narečji in staro cerkveno slovanščino lahko sklenemo v dva grafa: sorodstvena razmerja v Grafu 1 so mogoča, vendar ne popolnoma dokazana, sorodstvena razmerja v Grafu 2 pa tista, ki vsaj do neke mere zagotovo držijo.

Graf 1

Graf 1: Tukaj je Holzerjev pogled vključen v Šeklijevega, torej se iz najstarejšega stanja, praslovanščine, razvijeta solunska slovanščina pod vplivom mestnega obzidja in zaradi izolacije od ruralnega okolja ter druga narečja, starobolgarski govori. Slednja sta si glede na valovno teorijo in časovno umeščenost vodoravno sorodna. Iz solunske slovanščine se razvijejo današnja narečja vzhodne južne slovanščine v okolici Soluna, ki so si s sodobno makedonščino in bolgarščino sorodna vodoravno. Na drugi strani pa se na podlagi starobolgarskih govorov za potrebe krščanske kulture razvije stara cerkvena slovanščina. Gre za zapis stanja starobolgarskih govorov v 9. stoletju. Sodobna makedonščina in bolgarščina sta nastali iz starobolgarskih govorov, prav tako kot stara cerkvena slovanščina, seveda pa časovno gledano veliko kasneje in preko več razvojnih faz. Ena izmed njih je nekoč bila direktno vodoravno sorodna s staro cerkveno slovanščino.

Graf 2

Graf 2: Ta pogled je pravzaprav Šeklijev, ki je edina znanstveno dovolj podkovana, da o njej lahko trdimo, da je resnična. Gre za zelo podobno razporeditev kot pri zgornjem grafu, gre le za to razliko, da teorijo o solunski slovanščini kot drugačnem dialektu zavrnamo in jo enostavno vključimo v starobolgarske govore, brez posebnih poimenovanj. Ostala sorodstvena razmerja se ujemajo z opisom pri Grafu 1. Stara cerkvena slovanščina je torej samo starejši hronolekt (druge polovice 9. stoletja) sodobne makedonščine in bolgarščine.

Viri in literatura

Predavanja prof. dr. Georga Holzerja na Inštitutu za slavistiko na Univerzi na Dunaju v študijskem letu 2011/2012.

Babič, Vanda (2008). *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za slavistiko in Oddelek za slovenistiko.

Brozović, Dalibor (1970). *Standardni jezik. Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.

Holzer, Georg (2006). Die Geschichte des Slavischen der Stadt Saloniki bis zum Jahr 863. Slavica mediaevalia in memoriam Francisci Venceslai Mareš (29–67).

Holzer, Georg (2002). Altkirchenslawisch. V: Miloš Oluka: *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Klagenfurt: Wieser (187–202).

Nikolovski, Gjoko (2011). O jezikoslovni osnovi stare cerkvene slovanščine – med panonsko in makedonsko teorijo. V: *Slovenski slavistični kongres: Slavistika v regijah – Maribor*. Maribor: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

Snoj, Marko; Greenberg, Marc L. (2012). O jeziku slovanskih prebivalcev med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled jezikoslovcev). V: *Zgodovinski časopis*, 276–305. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

Šekli, Matej (2014). Geneolingvistična opredelitev stare cerkvene slovanščine v luči metodologije sodobnega primerjalnega jezikoslovja. V: Marko Jesenšek: *Slovenski jezik na stičišču več kultur*, 98–123. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

Šekli, Matej (2014). Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: Od praindoevropščine do praslovanščine. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Šivic Dular, Alenka (1987). J. Kopitar in panonska teorija. V: *Jernej Kopitar v Vukovem letu*, 27–32. Ljubljana: Kulturna skupnost Ljubljana Šiška.

Spodaj podpisana Ana Gorinšek izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Nekateri novejši pogledi na genezo stare cerkvene slovanščine v zvezi s solunsko slovanščino* moje avtorsko delo in da sem ga napisala samostojno, pod vodstvom mentorja dr. Mateja Šeklija in s pomočjo virov in literature, ki so navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ana Gorinšek

V Slovenskih Konjicah, 2. 7. 2016

Spodaj podpisana Ana Gorinšek izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Ana Gorinšek

V Slovenskih Konjicah, 2. 7. 2016